Pilkapyje, 10-75 cm gylyje, aptikti 6 kapai. Mirusiųjų griaučiai labai sunykę, išlikę tik menki jų pėdsakai. Mirusieji palaidoti pietvakarių kryptimi (kapai Nr. 1, 2, 4, 5, 6) ir į vakarus (kapas Nr. 3). Kape Nr. 1 rasti dviejų mirusiųjų palaikai - suaugusio ir vaiko. Įkapių nedaug: kape Nr. 2 - žalvarinė antkaklė plokščiais užkeistais galais, kape Nr. 3 - geležinio smeigtuko dalys. Geriau išlikę griaučiai kape Nr. 4. Mirusysis palaidotas pietvakarių kryptimi - 255°, aukštielninkas, abiejų rankų dilbių ir alkūnkaulių nėra, kojos ištiestos. Dešinėje kaukolės pusėje rastas ietigalis lauro lapo formos plunksna, o juosmens dešinėje aptiktas peiliukas. Kapas datuotinas VI-VII a. Kiti kapai - IX-XI a.

Atsitiktinai pilkapio sampile rasta smailėjančiais galais pusiau apskritu tuščiaviduriu lankeliu žalvarinė apyrankė, žalvarinių įvijų, sudegusių kaulų trupinių. Pilkapio šiaurinėje dalyje, sampilo apačioje, pastebėti akmens amžiaus gyvenvietės kultūrinio sluoksnio pėdsakai, su virvelinės keramikos puodų šukėmis.

Tokiu būdu 1985-1988 metais Visėtiškių pilkapyne buvo ištirti visi 15 pilkapių, rasta 54 griautiniai IV-V-XII amžių ir 2 degtiniai žmonių kapai. Dauguma kapų yra VIII-XII a., ir tik pavieniai kapai yra m.e. I tūkst. vidurio. Surinkta daugiau kaip 750 radinių. Pagal laidoseną ir įkapes Visėtiškių pilkapynas priskirtinas sėliams. Tai kol kas didžiausias ištirtas sėlių paminklas Lietuvoje.

Algimantas Merkevičius

SUDOTOS PILKAPIŲ TYRINĖJIMAI

MA Istorijos institutas pagal ūkiskaitinę sutartį su Švenčionėlių statybinių medžiagų kombinatu 1988 ir 1989 m. tyrė Sudotos kaimo (Švenčionėlių apyl., Švenčionių raj.) pilkapius.

Sudotos pilkapiai yra apie 4 km į pietvakarius nuo Švenčionėlių miesto, dešinėje geležinkelio Vilnius-Daugpilis pusėje, kairėje kelio pusėje iš Švenčionėlių į Sarius, miške, Sudotėlio ežero kranto šiaurės rytuose. Paprastai Sudotos pilkapiai skiriami į tris grupes. Pirmajai grupei priskiriama 12 pilkapių, esančių miške už 300-400 m į pietryčius nuo kanalizacijos valymo įrengimų, abipus kanalizacijos trasos, einančios iš Švenčionėlių. Šioje grupėje 1989 m. buvo ištirti 4 pilkapiai, esantys prie kanalizacijos trasos.

Antroji Sudotos pilkapių grupė yra kairėje kelio Švenčionėliai-Sariai pusėje, tarp kelio ir dabar veikiančių Švenčionėlių miesto valymo įrengimų. Statant šiuos įrengimus, turėjo būti sunaikinta nemaža antros grupės pilkapių. Dabar, ruošiantis plėsti šiuos įrengimus, ištirti išlikę 7 šios grupės pilkapiai.

Trečioji, pati didžiausia Sudotos pilkapių grupė yra maždaug 1 km į pietvakarius nuo abiejų pirmųjų grupių, kaimo šiauriniame pakraštyje, kairiajame Žeimenos krante, į vakarų nuo Sudotos ežero esančiame miške, abipus minėto geležinkelio ir vieškelio. Iš šios grupės pilkapių kai kuriuos 1934 m. ištyrė Varšuvos universiteto Lenkijos archeologijos katedra (vad. Z. Podkowińska).

1988 ir 1989 metais ištirta 11 sampilų. Beveik visi pilkapiai pirmoje ir antroje Sudotos pilkapyno grupėse dariki tyrinėjimų apardyti. Daugelyje pilkapių iškastos lobių ieškotojų duobės (pilk. Nr. 1, 7-11), pilkapio Nr. 5 sampilas nuskleistas per jį važinėjant, pilkapio Nr. 7 dalis nuardyta griovio. Iš kai kurių pilkapių vainikų išlupinėti akmenys (pilk. Nr. 1, 2, 3, 6, 11). Ant visų pilkapių augo medžiai, kurių šaknys ardė sampilus ir kapus.

1988 ir 1989 m. tyrinėtų pilkapių sampilai apskriti ar ovalo formos, suplokštėję, nuslinkę į aplink buvusius griovius. Pilkapių skersmuo ir aukštis nevienodi. Be to, jie yra kalvotoje vietoje, todėl kartais vienas šonas aukštesnis, o kitas - vos skiriasi nuo žemės paviršiaus. Iš tyrinėtų didžiausias bu-

vo pilkapis Nr. 1 (15-16 m skersmens, 0,8-2,0 m aukščio), o mažiausias - Nr. 4 (6-8 m skersmens ir 0,25-0,7 m aukščio). Kitų tyrinėtų pilkapių skersmuo nuo 8 iki 12 m, aukštis - nuo 0,3 iki 1,8 m.

Apie visus sampilus buvo grioviai. Pilkapį Nr. 11 juosė vientisas griovys su neprakastu 1 m pločio tarpu šiaures rytų pusėje, o kitus supo pailgos duobės. Taigi pilkapius Nr. 1, 4, 5 supo dvi lenktos - "pusmėnulio" formos duobės, pilkapį Nr. 10 - trys tokios duobės, pilkapius Nr. 3, 6, 8 - po keturias, pilkapio Nr. 9 griovį sudarė penkios duobės, o pilkapio Nr. 2 - net šešios. Pilkapyje Nr. 1 du griovio puslankiai aptikti vidinėje akmenų vainiko pusėje, po sampilu.

Griovių nežymūs pėdsakai buvo pastebimi prieš kasinėjimus, o jų metu išaiškėjo, kad griovių gylis siekia nuo 0,4 iki 1,4 m, plotis - nuo 0,8 iki 2,0 m.

Pilkapių sampilai supilti iš aplinkinės žemės - smėlio, įmetant vieną kitą akmenį. Geriau išlikę apskriti akmenų vainikai rasti tik pilkapiuose Nr. 1 ir Nr. 5. Čia vietomis išlikę po du vienas šalia kito sudėtus akmenis, ant jų uždėtas dar vienas akmuo. Pilkapiuose Nr. 2, 3, 6 ir 11 išlikę tik paskiri buvusių vainikų akmenys, o likusiuose pilkapiuose (Nr. 4, 7-10) vainikų nebuvo arba visi akmenys išimti.

Nustatyta, kad pilkapiui skirta vieta buvo išlyginama, pabarstoma šviesesniu, baltu, matyt upės išplautu smėliu, su pelenais ir smulkiais angliukais (pilk. Nr. 1, 6-10). Pilkapių Nr. 3 ir 11 pagrindas net buvo išpiltas 3 cm storio raudono smėlio sluoksneliu. Kitur pagrindas išsiskyrė pilkos ar tamsios žemės su angliukais plonu sluoksniu (pilk. Nr. 2, 4, 5). Tik pilkapio Nr. 9 pagrindas buvo kiek banguotas, neišlygintas, o ant pilkapio Nr. 3 pagrindo - 2 apvalūs, iš mažų akmenų sudėti grindinėliai, apie 80-100 cm skersmens.

Apeigų su ugnimi pėdsakai pastebėti ne tik ant pilkapių pagrindo. Smulkių angliukų, pelenų sluoksneliai buvo ir sampile, degintinių kapų duobutėse.

Dauguma mirusiųjų laidoti sudeginti. Kapų skaičius pilkapiuose nevienodas. Po 3 kapus rasta pilkapiuose Nr. 2 ir Nr. 3, po 2 - pilkapiuose Nr. 4 ir 6. Tik pilkapyje Nr. 1, po sampilu, rastas dvigubas griautinis kapas ir sampile - vienas deginti-nis kapas. Šešiuose pilkapiuose (Nr. 5, 7-11) kapų visai nerasta. Jie tikriausiai sunaikinti lobių ieškotojų.

Dažniausiai deginiiniai kapai (iš viso 11) buvo pilkapių sampiluose arba ant pagrindo, tik pilkapio Nr. 6 pagrinde, 20 cm gylio duobutėje, rasti vieno sudeginto mirusiojo kaulai. Visi sudegintieji laidoti nedidelėse, apskritu dugnu duobelėse, kur tarp sudegusių kauliukų, angliukų ir pelenų rasta po vieną ar dvi įkapes. Daugiau įkapių rasta tik pilkapyje Nr. 1: 3 peiliai, siauraašmenis pentinis kirvis ir žalvarinės vielos žiedelis. Beveik pusė (5) sudegintų mirusiųjų palaidoti be įkapių (pilkapio Nr. 3, k. 1 ir 2, pilkapio Nr. 4, k. 1, pilkapio Nr. 6 - k. 1 ir 2).

Vienintelis dvigubas griautinis kapas buvo atidengtas pilkapyje Nr. 1. Po sampilu aptikta 360x180 cm dydžio duobė, kuri dugno link siaurėjo. 40 cm gylyje nuo pilkapio pagrindo ir 140 cm nuo sampilo viršaus, duobės šiaurės rytiniame gale (35°) atidengta dalis sunykusių paauglės mergaitės griaučių: kaukolės dalis antkakléje ir dalis rankų kaulų. Ant mirusiosios kaklo buvo sidabrinė antkaklė, plonėjančiais galais, su kilpele ir dvigubu kabliuku, o ant rankų pirštų - po žalvarinį įvijinį žiedą.

Po pirmaisiais griaučiais, 80 cm gylyje nuo pilkapio pagrindo, ant duobės dugno, rastos vyro griaučių liekanos. Mirusysis palaidotas galva į pietvakarius - 220°, priešinga negu mergaitė kryptimi. Kairėje kaukolės pusėje gulėjo 2 geležiniai ietigaliai, po jais - pentinis siauraašmenis kirvis. Ietigaliai padėti lygiagrečiai mirusiajam, įmovomis į kojas. Kirvis padėtas irgi ašmenimis į kojas, kirvakotis - skersai kapo duobės (pėdsakai pastebėti prie mirusiojo viršugalvio).

Ištirtuose kapuose rasta iš viso tik 19 dirbinių, dar 5 atsitiktiniai radiniai (iš išardytų kapų?) sampiluose. Be jau suminėtų, pilkapio Nr. 2 griovyje aptiktas vienas siauraašmenis kirvis, ant pilkapio Nr. 9 pagrindo - geležinis pjautuvas, o ant pilkapio Nr. 11 pagrindo rastos 2 geležinės balno kilpos (apskrita, platesne pamina ir stačiakampiu viršumi) bei geležinė keturkampė diržo sagtis. Iš kitų dirbinių paminėtini 2 moliniai versptukai, geležinė yla ir žalvarinės apyrankės dalis.

Ištirtieji pilkapiai priklauso rytų Lietuvos pilkapių sričiai. Pagal rastuosius dirbinius ir laidoseną jie datuojami V-XI a.

Mykolas Michelbertas

TYRINĖJIMAI PARAGAUDŽIO PILKAPYNE

Vilniaus universitetas toliau tyrė Paragaudžio pilkapyną (Šilalės raj.). Paminklo tyrimai pradėti 1982 m. (žr.: ATL 1982 ir 1983 metais. - V., 1984. - P. 58-60; ATL 1984 ir 1985 metais. - V., 1986. - P. 61-63 ir ATL 1986 ir 1987 metais. - V., 1988. - P. 55-59). 1988 ir 1989 metais pietinėje ir šiaurinėje pilkapyno dalyje ištirta dar 10 pilkapių. Pasipildė duomenys apie laidoseną, rasta unikalių dirbinių.

Visų tyrinėtų pilkapių vidaus įrengimas buvo panašus. Sampilai supilti ant nelyginto žemės paviršiaus, pastebėti ugnies apeigų pėdsakai - degėsiai ir angliukai. Visų pilkapių pakraščiuose - įvairaus dydžio akmenų vainikai. Jie buvo apskritimo, netaisyklingo apskritimo ar ovalo formos. Vainikų skersmuo (dydis) vidinėje pusėje nuo 3,2-4,4 m iki 6,4-7,4 m. Pilkapis XXV turėjo du vainikus. Išorinio vainiko skersmuo vidinėje pusėje 4-4,5 m, o vidinio - 2,3-2,8 m. Pastarojo vainiko akmenys dėti ne vienas prie kito, bet su tarpais. Prie daugelio pilkapių vainikų išorėje buvo sudėti iš akmenų dar puslankio